

středa 7/6

Velké Meziříčí

kostel sv. Kříže, 19³⁰

Vojtěch Jakl / barokní housle

Kateřina Maňáková / teorba

Barbara Maria Willi / varhanní pozitiv

Ve spolupráci



VELKÉ MEZIŘÍČÍ

muo | MUZEUM UMĚNÍ
OLOMOUC



program

Vídeňské houslové sny

Heinrich Döbel (1651–1693)

Sonata A dur (I.)
(Kroměříž, CZ-KRa A 117)

Giovanni Girolamo Kapsberger (1580–1651)

Tocatta settima
(Libro terzo de intavolatura, Řím 1626)

Heinrich Ignaz Franz Biber (1644–1704)

Sonata VIII in A dur
(Sonatae Violino Solo, Norimberk 1681)

Johann Heinrich Schmelzer (ca. 1620–1680)

Suite D dur „La Galline“ (scordatura A, E, a, d)

Aria – Gigue – [Aria] – Gallina – Gigue

(S-Uu Instr. mus. i hs. 8:20)

Bellerofonte Castaldi (1580–1649)

Un Bocconcino di Fantasía

(Capricci a due stromenti, Modena, 1622)

Heinrich Döbel (1651–1693)

Sonata e moll (II.)

(Kroměříž, CZ-KRa A 117)

Heinrich Ignaz Franz Biber (1644–1704)

Sonata III in F dur

(Sonatae Violino Solo, Norimberk 1681)

Heinrich Döbel (1651–1693), též zmiňovaný jako Dobelli, je pro většinu příznivců a hudebníků pohybujících se ve světě staré hudby relativně neznámým jménem a ani v renomovaných hudebních slovnících se o něm moc informací nedozvíme. S jistotou víme, že byl vnukem skladatele Paula Sieferta, působil nejprve ve Varšavské dvorní kapele a poté v Gdaňsku, kde v 17. století instrumentální hudba vzkvétala a kde měli mladí hudebníci k dispozici učitele takových jmen, jako třeba Jan Pieterszoon Sweelinck či Giacomo Carissimi. Z nevelkého množství informací o Döbelovi vyplývá, že se v určitém bodě svého života vydal na cesty a pobýval v několika německých městech, stejně jako v Praze, Vídni, Paříži a Londýně. Přítomnost Döbelových skladeb v kroměřížském archivu není zdaleka tak neobvyklá, jak by se mohlo na první pohled zdát; je pravděpodobné, že skladatel Kroměříž navštívil v souvislosti se svým pobytem ve Vídni. Je dost možné, že si vysloužil pozornost hudebníků proslulé kroměřížské kapely, především tamních skvělých houslistů, kteří jeho skladby mohli provádět. Určitě stojí za zmínku fakt, že kroměřížským kapelníkem byl mezi lety 1668 a 1670 H. I. F. Biber, takže je možné, že se s Döbelem setkal. Obě Döbelovy sonáty dnešního večera pocházejí právě z kolekce pěti sonát z kroměřížského archivu (CZ-KRa A 117) a jsou unikátním příkladem polské hudby 17. století pro sólové housle s doprovodem bassa continua.

Malou exkurzí do italské sólové teorbové hudby můžeme demonstrovat, jak radikální změny přinesl zrod bassa continua, které v případě (nejen teorby) bylo kolem roku 1600 rozšířeno do zbytku Evropy a zcela jistě ovlivnilo i hudbu dnešního koncertu.

Bellerofonte Castaldi (1580–1649) byl italský skladatel, básník a virtuózní loutnista. Informací o jeho životě není příliš, víme však, že nebyl profesionálním hudebníkem, strávil mnoho času na cestách po Itálii a Německu a byl známým sběratelem knih a obrazů. Dokonce byl na nějakou dobu vyhoštěn ze své rodné Modeny, jelikož byl zapletený do vraždy muže, který zabil jednoho z jeho bratrů. Na jeho skladbě *Un boccconcino di fantasia* ze sbírky *Capricci a due stromenti* (Modena, 1622) můžeme pozorovat, jak v té době do teorbového repertoáru stále prosakovala tehdy již staromódní polyfonní renesanční sazba.

Velmi kontrastním příkladem je *Toccata settima* **Giovanniho Girolama Kapsbergera** (ca. 1580–1651) ze sbírky *Libro terzo de intavolatura*

(Řím 1626), která představuje ukázkou počáteční fáze ve vývoji teorbového bassa continua a představuje posluchačům široké možnosti tohoto nástroje. G. G. Kapsberger, též psán jako Johann(es) Hieronymus (von) Kapsberger, se narodil v Benátkách jako syn německého šlechtice a pravděpodobně italské matky. Už ve velmi mladém věku si vydobyl svoje zasloužené místo na výsluní jako loutnový a teorbový virtuos a v necelých 24 letech publikoval svou sbírku *Libro primo d'intavolatura di chitarrone* (1604). Kolem roku 1604/1605 odjel do Říma a vstoupil do papežských služeb pod jménem Giovanni Geronimo Tedesco della Tiorba, tedy Giovanni Geronimo „německý teorbista.“ V Římě se stal velmi úspěšným a uznávaným a strávil tam zbytek života.

Rakouský skladatel **Johann Heinrich Schmelzer** (1620/23–1680) byl považován za jednoho z nejvýznamnějších houslistů své doby a mnoho současníků o něm píše jako o „téměř nejdokonalejším houslistovi v Evropě.“ O jeho mládí není známo takřka nic, ale někdy kolem 30. let 17. století nastoupil do služeb k vídeňskému dvoru, kde si velice rychle vybudoval slibnou kariéru. S hudbymilovným císařem Leopoldem I. byl ve velice blízkém kontaktu, zastával dlouhou dobu pozici místokapelníka a v roce 1679 ho císař jmenoval nástupcem kapelníka Giovanniho F. Sancese. Schmelzer se tak stal prvním neitalským kapelníkem císařské kapely. Svou novou funkci stihl vykonávat jen několik měsíců, a to v Praze, kam se císař se dvorem přesídlil ve snaze utéct z Vídně sužované morovou epidemií. Bohužel tato epidemie následně zasáhla i Prahu, kde jí Schmelzer v roce 1680 podlehl.

Suita „*La Galline*“ (*Slepice*) je jedním z příkladů užití imitace zvířecích zvuků. Pítoreskní sonáta plná motivů připomínajících hejno slepic nebo kuřat je svým rozsahem sice kratší, než třeba *Sonata Representativa* H. I. F. Bibera, ale svým humorem a rafinovaností se jí v lecčem může rovnat. Zajímavostí je použití skordatury, tedy jiného než standardního ladění houslí (v tomto případě A, E, a, d), kterým skladatel rozšiřuje možnosti zvukových barev, rezonance houslí a též umožňuje hrát akordy, které by v normálním ladění mnohdy nebylo možné zahrát. Manuskript skladby se nachází v *Düben collection* v univerzitní knihovně ve švédské Uppsale.

Jméno **Henricha Ignaze Franze Bibera** je nesporně spjato s kroměřížskou kapelou. Biber se narodil v roce 1644 (pokřtěn 12. srpna 1644,

přesné datum narození není známo) v tehdejší Wartenbergu (nyní Stráž pod Ralskem). Po studiích vstoupil do služeb prince Johanna Seyfrieda z Eggenbergu v Grazu, ale už v roce 1668 ho v Kroměříži zaměstnal olomoucký biskup Karel II. Liechtenstein – Castelnov. V tamní kapele si pod vedením Josefa Vejvanovského rychle získal skvělou reputaci a byl velmi ceněn pro svou houslovou virtuozitu. V létě roku 1670 ho Karel II. vyslal do tyrolského Absamu, aby s renomovaným houslařem Jacobem Stainerem vyjednal nákup nových nástrojů pro kroměřížskou kapelu. Biber tuto cestu využil ve svůj prospěch: ke Stainerovi nikdy nedorazil, ale zato cestou vstoupil do služeb Maximiliana Gandolpha von Kuenburg, arcibiskupa v Salcburku. Biber měl velké štěstí, že se jeho předchozí zaměstnavatel, od kterého vlastně zběhl, a jeho nový zaměstnavatel přátelili. Tento „skandál“ proběhl nejspíš bez větších problémů. Každopádně trvalo dalších šest let, až do roku 1676, než Karel II. nechal Biberovi vystavit propouštěcí dokumenty, a oficiálně ho tak zbavil povinností v Kroměříži. Biber se zjevně cítil vinen, proto velkou část svých rukopisů, jež vznikly kolem roku 1670, posílal do Kroměříže, kde se dochovaly dodnes. Biber si v Salcburku velice rychle zabezpečil kvalitní pozici a již v roce 1679 se stal zástupcem kapelníka a o pět let později kapelníkem. V roce 1690 ho císař Leopold II. povýšil do šlechtického stavu a udělil mu titul „Biber von Bibern“. V Salcburku zůstal až do své smrti 3. května 1704.

Na program dnešního koncertu jsou dvě Biberovy sonáty pro housle a basso continuo ze sbírky *Sonatae Violino Solo* vydané tiskem v roce



Portrét Johanna Heinricha Schmelzera z roku 1658



Titulní strana mědirytinového tisku sbírky *Sonatae Violino Solo* (1681) Heinricha Ignaze Franze Bibera.

1681. Jedná se o opus složený z osmi sonát a zároveň o dílo, které z velké části rozhodlo o slávě a kariéře svého skladatele. Tato sbírka může být od doby vydání *Sonatae Unarum Fidium* vídeňského skladatele Johanna Heinricha Schmelzera považována za první, která dosáhla podobného věhlasu. Biber docílil dříve nikým nedosažené syntézy vysoké kompoziční úrovně, technického obsahu a velmi vysokých nároků na virtuozitu.

Sonáta č. VIII A dur je poslední z této sbírky a oproti všem předchozím sonátám už na první pohled zaujme „netradičním“ zápisem. Biber se pro zpřehlednění celé struktury rozhodl part sólových houslí zapsat do dvou linek. Aby si hráč nemyslel, že se jedná o sonátu pro dvoje housle, jak by jinak tento zápis naznačoval, přidal pod číslo sonáty i upřesňující text „à Violino Solo.“ Jedná se vlastně o triovou sonátu pro jednoho hráče a basso continuo a houslista musí číst z obou vrchních linek zároveň a vypořádat se s celou řadou technických nástrah, které mu Biber přichystal.

SONATA
 VIII.
 à Violino Solo.

The image displays the first page of a musical score for Sonata VIII à Violino Solo. The score is written for a single violin and consists of six staves. The first two staves are the treble clef, and the last four are the bass clef. The music is in a 3/4 time signature and features a variety of rhythmic patterns, including sixteenth and thirty-second notes, as well as rests. The score includes dynamic markings such as 'p' (piano) and 'f' (forte), and articulation marks like 'x' and 'y'. The piece is titled 'SONATA VIII. à Violino Solo.' and is identified as 'Úvodní strana Sonáty č. VIII à Violino Solo (Sonatae Violino Solo 1681)'.

Úvodní strana Sonáty č. VIII à Violino Solo (Sonatae Violino Solo 1681)

Sonata č. III ze stejnojmenné sbírky je typickou ukázkou toho, jak Biber naprosto ovládnul tzv. *Stylus Phantasticus*. V první části, kterou bychom mohli nazvat jakýmsi *Prélude*, se střídají *Adagio* části s efektem ozvěny ve dvojhmatech a fantazijní *Presto* části. Následuje *Aria* a *Variatio*, tedy virtuózní variace na dané téma, a poté vypjaté a extravagantní *Presto* a další fantazijní část, kde Biber znovu opakuje motiv ve forte a následně v piano a pohrává si s principem ozvěn. Předposlední částí je opět *Variatio*, tentokrát v podobě variací na ostinátním basovém motivu, které využívají velké množství dostupných virtuózních prvků a jdou až do extrémních poloh. V závěru této sonáty se Biber na pár taktů vydává cestou naprostého minimalismu, od kterého už se na posledních 6 taktů vzdálí v extatickém partu jen houslista.

Vojtěch Jakl



Vojtěch Jaki studoval hru na moderní housle na Pražské konzervatoři (Dagmar Zárubová, Jaroslav Foltýn) a poté na Ostravské univerzitě (Jiří Vodička). Po absolutoriu JAMU (Lenka Torgersen) byl přijat na renomovanou akademii Schola Cantorum Basiliensis, kde studuje ve třídě fenomenální houslistky Amandine Beyer. Zúčastnil se mistrovských a interpretačních kurzů u osobností, jako je např. John Holloway, Lucy van Dael, Ton Koopman, Olivier Schneebeli, Patrick Cohën-Akenine, Petr Zejfart, Jiří Sycha a další. Pravidelně spolupracuje se soubory Collegium 1704, Collegium Marianum, Ensemble Inégal, Musica Florea, Czech Ensemble Baroque či vlastní B3 Ensemble, s nímž se v rámci našeho festivalu představí v neděli 11. 6. na zámku v Mikulově. Jako člen těchto uskupení spolupracoval na natáčení řady CD a vystupuje s nimi na významných evropských pódiiích a festivalech (např. Pražské jaro, Dvořákova Praha, Svatováclavský hudební festival, Bachfest Leipzig, Château de Versailles Spectacles, Resonanzen Festival Wien, náš festival atd.).



Kateřina Maňáková obdržela svůj magisterský titul cum laude na Královské konzervatoři v nizozemském Haagu ve třídě Joachima Helda a Mika Fentrosse. Za uvedení do světa staré hudby vděčí Karlu Fleischlingerovi, se kterým se začala věnovat historickým drnkacím nástrojům již během svého studia na Konzervatoři P. J. Vejvanovského v Kroměříži. Poté pokračovala v bakalářském studiu na JAMU v Brně. Jako loutnístka často spolupracuje se soubory jako například Euopäisches Hanse Ensemble, Lutherse Bach Ensemble, Nederlands Kameroechest, Castello in Aria, Hathor Consort a další. Ačkoliv se věnuje celé řadě nástrojů, jako je teorbá, barokní kytara nebo renesanční loutna, specializuje se zejména na vihuelu de mano a hudbu Španělska 16. století. Titul ze španělské filologie, který obdržela během studií na Universitě Palackého v Olomouci a Universidad de Oviedo, jí pomáhají v této vášni. Zaměřuje se zejména na intabulace církevní hudby ve spolupráci s holandským basbarytonistou Jaapem van der Welem. Jako umělecká vedoucí ansámblu Ramillete de tonos objevuje nové možnosti intabulovaného repertoáru jako interpret, ale také jako badatel ve spolupráci s belgickou Alamire Foundation.



foto: Filip Hladík

Barbara Maria Willi je inovativní cembalistka a sólistka na kladívkový klavír, varhanice, pedagožka, dramaturgyně, hudební vizionářka a v neposlední řadě výtečná moderátorka. Jako děkanka Hudební fakulty JAMU posunuje obzory hudebního oboru. Díky její soustavné práci získává Katedra varhanní a historické interpretace, kterou založila, stále větší mezinárodní uznání. Od roku 2017 je *prominentní hostující profesorkou* na Univerzitě umění v nizozemském Haagu a zároveň je manažerkou kariérního rozvoje v evropském projektu EEEMERGING+ podporujícím vynikající mladé soubory.

Jako česká občanka s polskými a německými kořeny přináší do Brna pestrost a kvalitu evropského kulturního prostoru. Jako prezidentka Mezinárodní soutěže Leoše Janáčka, jako pedagožka Letní hudební akademie Kroměříž nebo Mezinárodních interpretačních kurzů JAMU podporuje ročně stovky mladých talentů z celého světa.

V průběhu své mezinárodní kariéry získala řadu ocenění, např. cenu německé hudební kritiky za CD *Intrada di Polcinelli* či francouzskou prestižní cenu „Choc du monde de musique“ za kultovní nahrávku *Salve Mater*. Písňové CD *Prague – Vienna*, které nahrála s Martinou Jankovou pro label Supraphon, obdrželo francouzskou „Nobelovu cenu“ v hudbě, vyznamenání „Diapason d’Or“.

Barbara vystoupila na podiích, jakými jsou například Dvořákova síň pražského Rudolfiny, sál Essenské filharmonie nebo vídeňský Konzerthaus. Koncertovala na festivalech Pražské jaro, Osterfestspiele Baden-Baden

a v rámci komorní řady opakovaně v Berlínské filharmonii. Je členkou Ensemble Berlin-Praha a její televizní portrét nabízí i-vysílání ČT pod názvem *Bravo – Barbara Maria Willi*.

Její dramaturgie pro náš festival jsou nápadité a provokativní (například *Kouzlo čísel, Velcí skladatelé a jejich (ne)přátelé, Domov můj* i letošní ročník). V současné době se věnuje také interpretaci soudobé hudby, například s komorním seskupením České filharmonie nebo se specializovaným souborem Brno Contemporary Orchestra. Neúnavně otevírá repertoárové zdroje a navazuje kontakty s inspirujícími hudebními osobnostmi, například s dirigentem Tomášem Netopilem, sopranistkou Martinou Jankovou nebo houslistou Josefem Špačkem.

Barbara přináší nové úhly pohledů do hudebního vnímání (je např. autorkou generálbasové detektivky *Generálbas aneb kdo zavraždil kontrapunkt?*) a často překvapí svými osobitými interpretacemi. Se svým originálním kladívkovým klavírem z roku 1797 podnítila výzkumnou cestu do oblasti písňové a klávesové tvorby 18. století.